

РЯБОВОЛ Лілія,

*доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник
відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНО-МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗВО

На сучасного вчителя покладається виконання комплексу трудових функцій – основних напрямів його професійної діяльності, як от: навчання здобувачів освіти предметів (інтегрованих курсів); партнерська взаємодія з учасниками освітнього процесу; участь в організації безпечного та здорового освітнього середовища; провадження освітнього процесу; безперервний професійний розвиток [1]. Реалізація кожної функції передбачає відповідні компетентності, що в сукупності забезпечують спроможність вчителя проводити педагогічну діяльність – інтелектуальну, творчу діяльність, спрямовану на навчання, виховання та розвиток особистості, її загальнокультурних, громадянських компетентностей (п. 21 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про освіту») [2].

Нова Українська Школа потребує вчителя-професіонала, здатного спрямовувати навчання та виховання на формування й розвиток в учнів ключових компетентностей і світогляду на основі загальнолюдських та національних цінностей, розвиток інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей особистості здобувача освіти, а також досягнення результатів навчання (РН), визначених Державним стандартом загальної середньої освіти (ЗСО). Місією сучасного педагогічного закладу вищої освіти (ЗВО) є підготовка саме такого педагогічного працівника, спроможного відповідати на актуальні суспільні запити, зокрема, вчителя, здатного орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею в професійній діяльності, визначати і враховувати в освітньому процесі вікові й індивідуальні особливості здобувачів освіти, їхній психоемоційний стан, взаємодіяти із здобувачами освіти в освітньому процесі на основі суб'єкт-суб'єктного підходу тощо.

Не применшуючи значення інших трудових функцій та відповідних компетентностей вчителя ЗЗСО, особливу роль в його / її професійній діяльності відіграє предметно-методична компетентність в контексті реалізації такої трудової функції, як навчання здобувачів освіти предметів (інтегрованих курсів). Відповідно до Професійного стандарту вчителя ЗЗСО, ця компетентність охоплює наступні здатності вчителя: моделювати зміст освіти відповідно до обов'язкових РН здобувачів освіти, визначених державними стандартами освіти; формувати і розвивати в здобувачів освіти ключові компетентності і наскрізні вміння, визначені державними стандартами освіти; здійснювати інтегроване навчання здобувачів освіти; добирати і використовувати сучасні й ефективні методики і технології їх навчання, виховання й розвитку, формувати у них ціннісні ставлення [1].

Формування та розвиток перелічених компетентностей покладається на предметно-фахову складову підготовки вчителя в ЗВО. Така підготовка є складовою частиною професійної освіти / підготовки педагога, що забезпечує глибокі знання з предмета (не просто знання базових фактів, а глибоке розуміння предмета, його структури, методів, відповідних актуальних досліджень) та вміння ефективно організовувати навчання учнів предмета / інтегрованого курсу. Відтак, елементами предметно-фахової складової підготовки вчителя, тісно пов'язаними між собою, є: знання з предмета / інтегрованого курсу (відповідна предметна / предметні спеціальність / спеціальності); знання та відповідні вміння з методики навчання предмета / інтегрованого курсу (мета навчання, відбір змісту, методи, засоби, технології навчання).

Зазначимо, що особливості фахової підготовки вчителя з конкретного навчального предмета/ інтегрованого курсу є окремим предметом дослідження. До прикладу, у наших попередніх працях [4; 5] викладено результати вивчення зарубіжного досвіду становлення та реалізації шкільної громадянської освіти (ГО), зокрема акцентовано, що нагальною проблемою є і те, що не забезпечується повноцінна спеціальна підготовка вчителів ГО, не створюються необхідні умови для їх відповідного навчання протягом усього життя. Власне зарубіжні вчені вказують, що у зв'язку з цим, вчителі виявляються не готовими

до викладання актуальних суспільних проблем, як поляризація, екстремальні погляди, суперечки тощо; певну допомогу вчителям (як навчання й забезпечення простими у використанні навчальними матеріалами) надає громадянське суспільство, чого вочевидь недостатньо; не забезпечується також інтеграція формальної, неформальної та інформальної ГО як комплексного підходу до реалізації ГО та підготовки вчителів ГО [6, с. 7, 56].

Формування та розвиток предметно-методичної компетентності в контексті предметно-фахової підготовки вчителя вимагає та передбачає цілий комплекс умов. Наразі зосередимо увагу на організаційно-методичні умови, що становлять сукупність заходів, засобів, підходів та методів і технологій, застосовуваних у процесі навчання та викладання, цілеспрямованих на засвоєння майбутніми вчителями глибоких предметних знань і розвиток у них умінь та навичок з методики навчання. Отже, перша умова з циклу організаційно-методичних – інтеграція теоретичної (набуття / засвоєння знань з предмета / інтегрованого курсу, а також знань з відповідної методики навчання) та практичної (застосування набутих знань і формування практичних умінь та навичок, цінностей та ставлень) підготовки.

Наступна організаційно-методична умова – логічно обумовлена послідовність вивчення / проходження освітніх компонентів (ОК) на освітній програмі (ОП) підготовки вчителя. Розглянемо варіанти в контексті інтеграції теоретичної та практичної підготовки: 1) найбільш поширений варіант – теоретична підготовка передує практичній; 2) менш поширені варіанти: теоретична і практична підготовка відбуваються одночасно; практична підготовка передує теоретичній. У рамках своєї автономії ЗВО може обирати варіант, проте, має виходити з певної логіки якісної підготовки вчителя та усвідомлювати відповідальність за якість надання освітніх послуг.

Очевидно, що поряд з предметно-фаховою складовою, важливою є психолого-педагогічна складова підготовки вчителя. У цьому контексті також необхідним є виконання умови щодо логічної послідовності навчання та викладання. Вважаємо, що дійсно обґрунтованим є вивчення курсів методики навчання після опанування

курсів психології, педагогіки та більшої частини предметних / фахових дисциплін. Предметно-фахова підготовка вчителя не може обмежуватися педагогікою та загальною дидактикою. Наразі опанування методики навчання предмета / інтегрованого курсу – інваріантна частина предметно-фахової підготовки вчителя і передумова формування предметно-методичної компетентності. При цьому, якщо на ОП підготовки вчителя поєднуються предметні спеціальності, окремо мають передбачатися відповідні методики навчання. До прикладу, на ОП «Географія, біологія та здоров'я людини» мають вивчатися курси методики навчання географії, а також методики навчання біології та здоров'я людини. На ОП «Історія та громадянська освіта» – методика навчання історії та методика навчання громадянської освіти, або інтегрований курс методики навчання історії та громадянської освіти.

Акцентуємо на окрему умову в контексті предметно-фахової підготовки вчителя на ОП, де поєднуються предметні спеціальності. Так, для забезпечення повноцінної підготовки вчителя кожної з поєднаних предметних спеціальностей поділ годин / кредитів ЄКТС на відповідну предметно-фахову підготовку має бути паритетним. Деякі особливості щодо такого розподілу годин можуть визначатися Типовою освітньою програмою для 5–9 класів ЗЗСО, окрема Типовим навчальним планом [7]. Так, паритетна кількість годин на тиждень на вивчення певного навчального предмета обумовлює та вимагає паритетного розподілу на ОП годин / кредитів ЄКТС на відповідну предметно-фахову підготовку.

Забезпечення логічної послідовності підготовки вчителя, на нашу думку, також передбачає, що практична підготовка, безпосередньо педагогічна практика, зокрема виробнича, має відбуватися після опанування курсів психології, педагогіки, більшої частини фахових дисциплін, а також методик навчання. Такий підхід зумовлюється тим, що під час виробничої педагогічної практики здобувачі освіти виконують всі трудові функції вчителя ЗЗСО та реалізують відповідні компетентності, у тому числі й предметно-методичну компетентність, що вимагає вже певного/ достатнього рівня професійної підготовки, зокрема предметно-фахової.

До організаційно-методичних умов формування предметно-методичної компетентності вчителя слід віднести також створення й підтримання у ЗВО безпечного, сучасного та розвивального освітнього середовища, що стимулює активну пізнавальну діяльність майбутнього педагога, середовища, сприятливого для формування індивідуальних освітніх траєкторій здобувачів вищої педагогічної освіти. Важливу роль наразі відіграють викладачі, які самі мають постійно вдосконалюватися, у навчанні й викладанні використовувати наукові досягнення й сучасні практики з відповідної галузі та спеціальності, мають бути активними дослідниками та мотивувати здобувачів освіти до науково-дослідницької діяльності, зокрема педагогічних досліджень.

Сучасний етап розвитку вітчизняної системи вищої освіти позначається інтеграцією України в європейський освітній та науковий простір. Вища педагогічна освіта також має прагнути до відповідних європейських стандартів, зокрема стандартів якості вищої освіти. Це означає і реалізацію студентоцентрованого підходу, вміння організовувати та реалізувати яке – невід’ємний складник професійної діяльності викладача ЗВО та інваріантний компонент відповідної загальної професійної компетентності [3, с. 205]. Реалізація студентоцентрованого підходу, у тому числі побудова індивідуальної освітньої траєкторії, також є обов’язковою організаційно-методичною умовою в контексті ефективної предметно-фахової підготовки вчителя.

Перелік зазначених вище організаційно-методичних умов підготовки вчителя не є вичерпним. Варто наголосити ще про необхідність професійної (професійно-педагогічної) спрямованості кожної навчальної дисципліни, використання активних, інтерактивних, інформаційно-комунікативних технологій, методик проблемного навчання як кейс-методи тощо. Особливою умовою є ефективна професійна орієнтація здобувачів загальної середньої освіти на професію педагога, а також відбір професійно вмотивованих вступників на ОП з підготовки вчителів.

Список використаних джерел

1. Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти»: наказ МОН України від 29.08.2024 № 1225. URL: <https://surl.li/bmlqge> (дата звернення: 09.05.2026).

2. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 09.05.2026).
3. Рябовол Л. Т. Організація студентоцентрованого навчання як складник професійної діяльності викладача ЗВО. *Наукові записки. Серія : Педагогічні науки*. 2022. Вип. 205. С. 54-58. URL: <https://pednauk.cuspu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/1263/1189>
4. Рябовол Л. Т. Проблеми і тренди становлення шкільної громадянської освіти в Європейському Союзі. *Проблеми сучасного підручника*. 2024. № 33. С. 215–227. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2024-33-215-227>
5. Рябовол Л. Т. Шкільна громадянська освіта зарубіжжя: актуальні питання. *Український педагогічний журнал*. 2025. № 4. С. 25–33. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2025-4-25-33>
6. Slavkova L., Kurilić M. Great expectations: Demands and realities of civic education in Europe. *THE CIVICS Innovation Hub*. 2023. 152 s. URL: <http://surl.li/infypp>
7. Типова освітня програма для 5–9 класів ЗЗСО : затверджено наказом МОН України від 19.02.2021 № 235 (в редакції наказу МОН України від 09.08.2024 № 1120). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1120729-24#Text> (дата звернення: 08.05.2026).

СВИТКА Наталія,
*старший викладач кафедри методик навчання та освітніх технологій
Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Луцьк*

АДАПТИВНЕ НАВЧАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПЕРСОНАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНІХ ТРАЄКТОРІЙ

Інформаційно-цифрові технології, що активно впроваджуються в освітній процес сприяють створенню нових та розширенню існуючих можливостей для підвищення результативності навчання. Використання цифрових технологій надає учасникам освітнього процесу різноманітні можливості, забезпечує оптимальний темп навчання, відповідну глибину засвоєння змісту, адекватний рівень набуття компетентностей.

Перехід до персоналізованого навчання – це не просто тренд, це усвідомлення того, що кожен учень унікальний. Навчання, націлене